

Araştırma Makalesi

Съпротива срещу имецида в социалистическа България

Вилдане Динч

Vildane Özkan*

ORCID: 0000-0002-1534-9948

Резюме

Концепцията “имецид” дефинира систематичното насилствено унищожаване на родни имена на индивиди, принадлежащи към различни етнически, културни, религиозни или национални малцинства. В доминиращата литература имецид е известна като “насилствена смяна на имената” или “преименуване”.

През периода 1984-1989 г. българската социалистическа власт изпълнява масов имецид върху турското малцинство в обхвата на етническият геноцид. За да го легитимира, го нарича “възродителен процес”. Това е най-очевидният бърз метод за унищожаване на културата на едно малцинство в Европа през 80-те години на ХХ в. Статията представя различни аспекти на реакцията на жертвите като са използвани предоставените от тях емпирични данни и информация.

Ключови думи: имецид, етнически геноцид, прогонване, престъпление, съпротива, жертви

* Öğr. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, E.posta: vildaneozkan@gmail.com

Sosyalist Bulgaristan’da Adkırımı ve Direniş

Öz

Adkırımı kavramı, bir politik otorite tarafından etnik, kültürel, dinsel ya da ulusal azınlık grubu mensuplarına ait doğma adların sistematik olarak zorla yok edilmesi uygulamasını tanımlamaktadır. Başat ve yaygın yazında adkırımı kavramı yerine, “zorla ad deęiştirme” ifadesi kullanılmaktadır.

Yirminci yüzyılda Avrupa’da adkırımının en belirgin ve hızlandırılmış örneęi, sosyalist Bulgaristan’da yerli ulusal Türk azınlığı mensupları üzerinde uygulandı. Sosyalist politik otorite, 1984-89 dönemindeki adkırımını “soya dönüş süreci” adıyla meşrulaştırmaya çalışarak zorla Bulgarlaştırma kapsamında gerçekleştirdi.

Makalede sosyalist Bulgaristan’da adkırımına karşı Türklerin gösterdiği tepki ve direniş kalıpları, 1984-89 dönemine odaklanılarak keşfedilmeye çalışılmaktadır. Makalede gözlem ve mağdurlarla görüşmelerden elde edilen birincil kaynak niteliğindeki verilerden yararlanılmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Sosyalist Bulgar Politik Otoritesi, Etnik Soykırım, Etnik Süpürme, Adkırımı, Direniş, Yerli Ulusal Türk Azınlığı, Mağdur

Namecide and Resistance in Socialist Bulgaria

Abstract

The concept of namecide defines the systematic-political forced removal of native names belonging to ethnic, cultural, religious or national groups. Instead of the namecide concept, the phrase “forced change of name” is used in the dominant and widespread literature. In modern Europe the most obvious and accelerated example of namecide includes some implementations during ethnic genocide on national Turkish minority, the so-called “revival process” in socialist Bulgaria.

The study examines the patterns of reaction and resistance given by national Turkish minority against namecide implementation in socialist Bulgaria, with focusing on the period between 1984-89.

In this study were used empirical data of the nature of primary sources collected in the form of observations and interviews with victims.

Keywords: Socialist Bulgarian Political Authority, Ethnic Genocide, Ethnic Sweeping, Namecide, Resistance, Autochthonous National Turkish Minority, Victim.

Имецид и Сопротивление в Социалистической Болгарии

Резюме

Концепция имецида определяет систематически-политическое принудительное удаление коренных имен, принадлежащих к этническим, культурным, религиозным или национальным группам. Вместо концепции имецида, выражение «принудительное изменение имени» используется в доминирующей и широко распространенной литературе.

В современной Европе наиболее очевидный и ускоренный пример имецида включает в себя некоторые реализации во время этнического геноцида по национальному турецкому меньшинству - так называемого «процесса возрождения» в социалистической Болгарии.

В настоящем исследовании рассматриваются модели реакции и сопротивления, данные национальным турецким меньшинством в отношении реализации имецида в социалистической Болгарии, с упором на период между 1984 и 1989 годами. В исследовании используются эмпирические данные о характере первичных источников, которые собираются с наблюдениями и интервью с свидетелями .

Ключевые слова: Социалистическая болгарская политическая власть, Этнический геноцид, Этническое подметание, Имецид, Сопротивление, Автохтонное национальное турецкое меньшинство, Жертва

Въведение

През периода 1984-1989 г. Българската социалистическа власт провежда масов “имецид” (насилствената смяна на родни имена, преименуване) върху турското малцинство в обхвата на *етнически геноцид*. За да го легитимира, го нарича “възродителен процес”. В доминиращата българска, турска и англоезична литература този *етнически геноцид* е известен като “възродителен процес”, “т.нар. възродителен процес”, “асимиляция” или “насилствена асимиляция”. Тази статия представя различни аспекти от реакцията и съпротивата на жертвите. Методологията на изследването е базирана на дълбочинни интервюта и включено наблюдение. Използваният емпиричен материал включва данни от първични източници, предоставени по време на интервюта и наблюдения на автора в периода 1984 г. до 2015 г. От съображения за сигурност имената на интервюираните са променени в статията. Авторката е пряка участничка и потърпевша от случващото се в страната през 80-години.

В различни периоди в българската история имецид се прилагат и върху други малцинства (роми, помаци, македонци и т.н.). Настоящото проучване е ограничено единствено върху имецид, извършен върху турците (включително татари и турскоговорящи роми) между 1984 и 1989 г.

В текста на първо място са включени официалните определения, които постсоциалистическата власт използва по отношение на насилствената българизация върху турците. Следва представяне на принудителната замяна на родните “турски” имена с “български”, анализирана чрез концепцията за имецид. На трето място са дискутирани моделите и измеренията на съпротивителните реакции на турците срещу дискриминацията им. На четвърто място са разгледани дисфункциите на имецид, определени с концепцията име-аномия (аномия на именната система), които са представени в основните им измерения. На последно място, имецидът, име-аномия и съпротива на жертвите са представени в контекста на европейската рамка за защита на националните малцинствени права.

Насилствената българизация и нейните най-нови дефиниции

На 25 януари 2006 г. в Страсбург заместник-председателят на Народно Събрание на Република България Юнал Лютфи посочва пред Парламентарната асамблея на Съвета на Европа, че комунистическите режими извършват много подтисничества и престъпни деяния, като някои от тях остават докрая репресивни и престъпни. Най-яркият пример за това е т.нар. “възродителен процес” в България, който засяга приблизително над един милион етнически турци и мюсюлмани и по същество е политика на *етногеноцид*.¹ Етническият геноцид е проведен в рамките на културен геноцид, съпътстван с редица убийства,² лишаване от свобода в затворите и концентрационните лагери (като Белене, Бобов дол и др.), домашен арест, принудително освобождаване от работа, разселване, прогонване от държавата и т.н. Целта на политическата власт е да осъществи проект за изграждане на “социалистическа българска нация”³ и в неговия контекст да легитимира т.нар. “възродителен процес”.

До края на 1985 г. родните имена на всички турци в България са сменени с “български”. Употребата на всички елементи на турската култура са забранени и са подложени на наказателни санкции. Веселин Димитров обобщава, че “Възродителният процес” е пример за най-бързото унищожаване на “културното” в съвременната европейска история.⁴

През лятото 1989 г. се провежда *етническо прогонване* (в доминиращ дискурс: етническо прочистване), в който броят на членовете на турското малцинство в

¹ Narodno Sŭbranie na Republika Bŭlgariya, Izkazvane na zamestnik-predsdatelya na NS g-n Yunal Lyutfi pred Parlamentarnata asambleya na Sŭveta na Evropa, 2006, <http://www.parliament.bg/bg/news/ID/759> , publikovano na 25 yanuari 2006 g., posledno vlizane na 8 yuni 2017 g. ; Council of Europe Parliamentary Assembly, Post-Monitoring Dialogue With Bulgaria, Doc. 12187, 2010, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bdadc1b0.html> , publikovano na 29 mart 2010 g., posledno vlizane na 8 yuni 2017 g.

² Associated Pres, Bulgaria Killing Ethnic Turks. Ethnic Turks Imprisoned During Bulgarian Assimilation Campaign: Amnesty International’s News, 1986.

³ Вж. Veselin Angelov, Strogo Poveritelno! Asimilatorskata kampaniya sreshtu turskoto natsionalno maltsinstvo v Bŭlgariya 1984-1989. Dokumenti, Sofiya: Fondatsiya Liberalna Integratsiya, 2008, str. 223, 383

⁴ Vesselin Dimitrov, “In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria’s Turkish Minority, 1984-1985”, Journal of Ethnopolitics and Minorities Issues in Europe, 1/4: p. 1-22, 2001, p. 1., <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/JEMIE01Dimitrov10-07-01.pdf> , publikovano na 23.12.2000 g., posledno vlizane na 8 yuni 2017 g.

Özkan

България намалява почти наполовина.⁵ “Етническо прочистване” означава създаване на етнически хомогенна територия чрез премахване на лица от етнически, национални, религиозни и т.н. малцинства от района чрез употребата на сила или сплашване. Етническото прочистване носи много от аспектите на геноцид.⁶

За два месеца и половина през лятото на 1989 г. от България са напускат 400 000 турци⁷. На 11-ти януари 2012 г. българският парламент дефинира този процес като “етническо прочистване”⁸. Почти всички от прогонените и напуснали турци получават статут на бежанци и намират убежище в Турция. Етническото прочистване е легитимирано чрез официално създаден термин “голяма екскурзия”, тъй като напусналите България, влизат в Турция с туристически визи. Това е едно от най-големите изселвания на население от една европейска държава в друга след Втората световна война, който Виктор Бойков определя чрез термина *квази-геноцид*⁹ (с други думи: *почти-геноцид*).

В допълнение на концепциите за етнически геноцид и етническо прочистване, предложени от постсоциалистическата българска политическа власт за дефиниране на политическия натиск върху местното турско малцинство през периода на 1984-1989 г., на 17-ти септември 2015 г. българският парламент приема законопроект, който осъжда тайминговите престъпления срещу човечеството, извършени по време на социалистическия режим¹⁰. В съответствие с това, етническият геноцид (т.нар. “възродителен процес”) и етническото прочистване (т.нар. “голяма екскурзия”),

⁵ Narodno Sŭbranie na Republika Bŭlgariya, 2006, pak tam; Demokrati za silna Bŭlgariya, Deklaratsiya, osŭzhdashta opita za nasilstvena asimilatsiya, 2012, <http://dsb.bg/bg/blogs/article/3065> , publikovano na 11 yanuari 2012 g., posledno vliane na 8 yuni 2017 g.

⁶ United Nations, Letter Dated 24 May 1994 From the Secretary-General to the President of the Security Council, 1994, p. 33, http://www.icty.org/x/file/About/OTP/un_commission_of_experts_report1994_en.pdf , publikovano na 24 mai 1994 g., posledno vliane na 8 yuni 2017 g. ; Robert M. Hayden, “Schindler's Fate: Genocide, Ethnic Cleansing, and Population Transfers”, Slavic Review, 55/4, p. 727-748, 1996, p. 731.

⁷ Demokrati za silna Bŭlgariya, 2012, pak tam.

⁸ Demokrati za silna Bŭlgariya, 2012, pak tam.; Narodno Sŭbranie na Republika Bŭlgariya, Zapochna Osmata sesiya na 41-to Narodno sŭbranie, 2012, <http://www.parliament.bg/bg/news/ID/2348> , publikovano na 11 yanuari 2012 g., posledno vliane na 8 yuni 2017 g.

⁹ Victor Bojkov, “Bulgaria’s Turks in the 1980s: a minority endangered”, Journal of Genocide Research 6 (3), September, p. 343-369, 2004, p. 344.

¹⁰ Narodno Sŭbranie na Republika Bŭlgariya, Zakonoproekt za izmenenie i dopŭlnenie na Zakona za obyavyavane na komunisticheskiya rezhim v Bŭlgariya za prestŭpen, 2016, <http://www.parliament.bg/bills/43/654-01-8.pdf> , publikovano na 27 yanuari 2016 g., posledno vliane na 8 yuni 2017 g.

проведени от страна на социалистическата българска власт, се категоризират като престъпления срещу човечество¹¹.

Може да се каже, че съпротивата от страна на жертвите срещу тези престъпления, извършени в близкото минало, е доста слаба. И днес по отношение на тези събития съществува дълбоко мълчание от страна на потърпевшите. Една от причините за това мълчание е неспособността на жертвите да произведат ефективни антитези/научни възражения и да инициират дискусия по отношение на престъплението, другата е умишленият инженеринг на информация и памет в определен политически контекст. Това конструиране се извършва от съвременните идеологически ценности, които изиграват решаваща роля за цяла Европа, включително и за Турция. В голяма степен тези идеологически ценности определят кое се дефинира като престъпление и кое като наказание, кои обекти се считат за жертви, кое престъпление ще бъде наказано и кое не, как ще бъдат определени политическите натиски и т.н.

Концепцията за/и изпълнението на имецид

Концепцията *имецид* включва насилствена промяна на родните имена на членовете на едно етническо, културно, религиозно или национално малцинство. Тя също определя напълно или частично смяната на имената на градове, села, планини, хълмове, реки, потоци, полета, чешми, надгробни плочи и други, принадлежащи към етническа, национална, религиозна и т.н. малцинствена култура. Обикновено тези имена са заменени с “нови”, принадлежащи на доминиращата група.

Концепцията за имецид в обществените науки на първо място е използвана и предложена от мен¹² в докторската ми дисертация, за да се определи насилствената промяна на имената на турското население в България. Аз съм вдъхновена от концепциите геноцид, етноцид и културен геноцид. Както вече беше споменат, имецидът най-често се нарича “преименуване”, “смяна на имената”, “насилствена смяна на имената”. Може да се каже, че по отношение на дефиницията на процеса,

¹¹ United Nations, pak tam.

¹² Vildane Özkan, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde Siyasi Otorite ile Ulusal Türk Azınlığı Arasındaki Güç İlişkileri Bağlamında Belene Toplama Kampı (1985-86), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman Prof.Dr. Aylin Görgün Baran, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2010.

Özkan

концепцията за *имецид* е по-конкретна и по-оперативна в сравнение на останалите изрази.

Според В. Димитров насилствената смяна на имената е най-крайната националистическа политика в Източна Европа през 80-те години на ХХ в., извършена в България върху турско малцинство: *“Това представлява една от най-всеобхватните и със сигурност най-бързата асимилационна кампания в историята на Европа. Промяна на личното име, това е нещо, което не се прилага по-рано в никакъв комунистически режим. Дори и Чаушеску в Румъния ... не отиде толкова далеч, че да сменят румънските имена на малцинствата [например ромски, турски (включително татарски), унгарски и т.н. малцинства]”*¹³.

Насилствената смяна на имената (имецид) на турците и мюсюлманите в България са подробно и аналитично описани най-много в българската литература¹⁴. В сравнение с българската литература турската литература относно същата тема е по-ограничена.¹⁵

В тази статия основните характеристики на имецидата върху турците в България са изведени като резултат на изследването сред жертвите на имецидата:

1. Използването на стратегията *“ние го правим на другите, но няма да го направим на вас”*: Етническият произход на лицата в семейството се използва за определяне на посоката на процеса, както и за неговото обяснение или довод. То служи също и за оправдание на случващото се. Според наративите на интервюираните жертви, имецидът върху смесени турско-помашки фамилии стартира преди 1980 г. Първоначално са променени имената на членовете на тези семейства, а след това на етнически хомогенни турски домакинства. Политическата власт обяснява случващото

¹³ Dimitrov, pak tam, p.1.

¹⁴ Например вж. Mikhail Gruev - Alekseï Kal’onski, *Vüzroditelniyat Protsets*. Ciela. Institut za izsledvane na blizkoto minalo, Ciela, Sofiya, 2008; Ekaterina Anastasova, “Az i Drugiyat. Mitologiya i Identichnost”, *Etnicheskata Kartina v Bülğariya*, Izdatelstvo “KLUB’90”, 1993, str. 156-163; Dzheni Madzharov, “Adaptatsiyata - Realnost i Obrazi”, *Etnicheskata Kartina v Bülğariya*, Izdatelstvo “KLUB’90”, 1993, str. 117-137; Ivanichka Georgieva, ““Vüzroditelniyat Protsets” i “Golyamata Ekskurziya” (Opit za Oralna Istoriya)”, *Etnicheskata Kartina v Bülğariya*, Izdatelstvo “KLUB’90”, 1993, str. 105-109.

¹⁵ Например вж. Neriman Hacısalihoğlu - Mehmet Hacısalihoğlu (Ed.), *89 Göçü – Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç*, BALKAR&BALMED, İstanbul, 2012; Zeynep Zafer, “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 3, Sayı: 6, 2010, sf: 27-44.; Emin Atasoy, *Bizden Olan Ötekiler: Asimilasyon Kısacasında Bulgaristan Türkleri*, MKM Yayıncılık, Bursa, 2011.

се по следния начин: *“Ние просто променяме името на семействата от смесените турско-помашки бракове, те не са турци, те са смесени, за това ги променяме имената, ние няма да докоснем на вашето име”*. Това обяснение/декларация има функция да легитимира имецида върху смесени семейства и да предотврати съпротивата от страната на етнически хомогенните турски домакинства. Въпреки това, след насилствената смяна на имената в рамките на смесени семейства, идва ред на хомогенните етнически турски семейства. През този период, според много от информаторите, властимащите обясняват случващото се с необходимостта от провеждането на тази политика спрямо отделни села, без да се споменава, че същото ще бъде приложено във всички населени места с турскоезично население. Преди и през 1984 г. целта на подобна стратегия е да предотврати колективна съпротива и възставането на турското малцинство.¹⁶

2. *Имецид върху мъртвите*: Извършеният етнически геноцид и имецид от българските власти върху местните турци е изключително многостранен и разнопосочен. Той засяга и техните починали предци. При преименуване на живите, са променяни имената на мъртвите, заради бащините и фамилните имена на живите. Надписите на надгробните паметници, написани на латиница и кирилица са заличавани.

3. *Насилствено налагане на “българско име”*, което започва с първата буква на родното турско име: Обикновено новото име започва с първата буква на родното турско на жертвата. Ако потърпевшият носи турското име “Севинч”, то българското започва с буквата “С”. Така например “Севинч” се превръща в “Светлана”. Въпреки това, “българското име” също е налагано по произволен начин. Например, една от жертвите, Мехмед (строителен техник, роден 1954 г. в Крумовград), затворен в концентрационния лагер в Белене¹⁷ поради съпротивата си срещу имецида, разказва:

¹⁶ Lichen arkhiv na Vildane Dinch: danni ot narativite na intervuyuirani zhertvi, 2009-2015 g., v Turtsiya i Bŭlgariya – ottuk: L.A., V.D.

¹⁷ През тоталитарният режим официалното определение за лагер Белене беше “трудово-възпитателно общежитие/лагер (ТВО)” (например, вж. Özkan 2010: 224-248). През този период това определение имаше функция да скрие незаконното задържане и лишаване на свободата на лицата, във връзка с насилствената промяна на имената на един част от българските граждани.

От съвременните изследователи лагер Белене се определи повече като “концентрационен лагер”. Например, Груев и Калъонски (2008: 139) споменава за Белене, която е отворено трети път в социалистическа България за турски жертви на имецид, като “концентрационен лагер”.

“Един български офицер на име Георги каза: нека да бъда съименник с тебе и ми даде името Георги.”¹⁸

4. Има случаи, когато някои български имена са отказани да бъдат дадени на потърпевшите, тъй като приличат на турски думи или имена. За пример на такива случаи могат да се се покажат имената: “Нина” (прилича на турската дума “нине”, която означава “баба”); “Башев” (прилича на турска дума и означава “от глава–главен”); “Йосеф” (прилича на име “Юсуф”, което турците също много често използват). Тази ситуация е парадоксална, тъй като в този период самите българи легално носят тези български имена въпреки че приличат на турски.¹⁹ В контекста на тези примери може да се каже че на турците са дадени смислено “по– български имена”, в сравнение с тези, които самите българи притежават.

5. Етническа дискриминация след имецида. Имецидът е извършен в резултат на официална теза, че в България има само българи и хора, които говорят турски и са “потомци на турцизирани българи”. Но дори и след 1984 - 1985 г. етническата дискриминация срещу турците (които вече носят “български имена”) продължава. Например в образователната система – почти няма турски преподаватели, нямат право да упражняват някои професии - например не могат да станат пилоти и военни, ограничена е свободата на движение и т.н.²⁰

Реакциите и съпротивата на жертвите срещу имецида

Фуко разграничава трите вида резистентност срещу: 1. Формите на доминация (етнически, социални и религиозни); 2. Експлоатация (икономически); 3. Себе си.²¹ В Народна Република България, съпротивата срещу имецида от страна на турското малцинство обикновено е от първия вид.

За периода от 1944 г. до 1989 г. в България, “в 92 концентрационни лагера са изпращани хора без присъда по политически причини, защото са опонирали на режима или дори само защото не са били негови привърженици”, една от тези концентрационни лагери беше Белене (Narodno Sübranie na Republika Bülgariya, 2006, pak tam).

¹⁸ L.A., V.D.

¹⁹ L.A., V.D.

²⁰ L.A., V.D.

²¹ Michel Foucault, “Özne ve İktidar”, Özne ve İktidar, Çeviri: Ergüden ve Akinhay. 2.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, sf: 57-82, 2005, s. 63.

Özkan

Социалистическата власт проблематизира културните различия на турското малцинство в сравнение с тези на българското общество на дуалистична основа, според която българската култура е смятана за “правилна”, докато турската е “грешна”.

За да се поправи “грешността” ѝ се извършва асимилация, етнически геноцид, имецид, етническа дискриминация и етническо прогонване. Реакциите към случващото за кратко време избухват по улиците под формата на колективни протести. “*Защото, в ръцете ни останаха само имената ни*” (Зюмбюл, януари 2015, Бурса)²². В това изречение Зюмбюл (учителка, родена 1957 г. в Кърджали) разкрива най-голямата причина за колективната съпротива срещу имецид (а не толкова срещу другите прояви на дискриминация срещу турската култура: например забраната за говорене на турски, забраната за пътуване, религиозните забрани и т.н.).

Всички видове на съпротива на членовете на турското малцинство са наказвани. Инструментите и методите за преследване са различни: затвор, домашен затвор, надзор, забрана за комуникация, концентрационни лагери, изгнание, убийства, изтезание, осакатяване, уволнения, натиск върху семейството, близките роднини и приятелите.

През периода 1984 - 1989 г. отговорите и съпротивата на турското малцинство срещу имецид в България могат да бъдат класифицирани в следните пет категории:

1. *Скрита съпротива* - форма на реакция, при която жертвата, от една страна, не се съобразява с изискванията на управляващите, но от друга страна, не показва открито своето несъгласие с политическите органи или с доносниците, работещи за тях. Това е най-често срещаният модел на резистентност сред жертвите. Алпай (инженер, роден 1961 г. в Момчилград) разказва, че като студент в университета в София изчаква приятелите си да излязат от стаята и само тогава чете тайно турската книга, която пази под матрака, защото: “*Тогавя в България запазването на турска книга беше опасно, все едно да запазиш оръжие*” (Алпай, януари 2010 г., Бурса)²³.

²² L.A., V.D.

²³ L.A., V.D.

Друг пример за скрита съпротива на турците е тайното използване на родните им имена единствено в рамките на турскоезичната общност.

2. *Очевидната съпротива* е форма на реакцията, при която жертвата не се съобразява с изискванията на управляващите и показва открито своето несъгласие. Активната съпротива може да бъде разделена на две форми: индивидуална и колективна. В историята на Народна република България една от най-големите масови демонстрации е проведена срещу практиките на имецида. Тя е проведена на 26 декември 1984 г., в с. Бенковски, област Кърджали, когато хиляди турци се събират от околните села, за да изразят недоволството си от смяната на имената пред партийния дом с лозунги: *“Насилствената смяна на имената не съответства на принципите на Ленин и Маркс”* (Алпер, януари 2010 г., Бурса)²⁴. Алпер (учител, роден 1946 г. в с. Бенковски) разказва, че в този протест няколко души са застреляни от милицията. Много от участниците са арестувани в следващите дни, някои са изпратени в лагери, затвор и т.н. Този тип протестни шествия са колективна форма на съпротива. Онези, които открито не приемат “насилствено наложеното българско име”, са първите изгонени от България през 1989 г.

3. *Изборът на по-малкото зло* се разглежда като възможност за избор на жертвите по време на имецида. През този процес турците са принудени да избират български вместо турски имена. Някои, които не харесват новото си име, избират по-приемливи български имена. Например, Шабан (шофьор, роден 1953 г. в с. Ябълковоц, г. Ардино) след като не харесва българското име “Шаро”, ползвано повече за назоваване на кучетата в България, предпочита да приеме името “Сергей”. Защото за Шабан, името “Сергей” е по приемливо от “Шаро” (Шабан, януари 2010 г., Бурса)²⁵. Други се спират на имена, които приличат на турски. Например, повечето възрастни жени избират българското име “Ана”, защото това име напомня турската дума “ана”, означаваща “мама/майка” на български.²⁶ Не са редки и случаите на избор на имена, които просто се харесват или са популярни. Например една от жертвите

²⁴ L.A., V.D.

²⁵ L.A., V.D.

²⁶ L.A., V.D.

разказва, че когато е принуден да избере българското си име, решава да предпочете името на любимата си руска актриса.²⁷

4. *Адаптацията* е форма на реакция, при която потърпевшите се съобразяват със заявките на управляващите по различни причини. Много малко на брой от жертвите показаха тотална адаптация на имецида. Някои от потърпевшите показват интересна адаптация към имецида. По време на “родословните церемонии” в ресторанти в селата например, те заявяват открито, че са “българи, а не турци”.²⁸

5. *Тюркийеджилик* (турският термин) е най-често-срещаното поведение на противодействие на турското малцинство в социалистическа България срещу дискриминацията, асимилацията, имецида и т.н. “Тюркийеджилик” точно може да се превежда с термин “Турция-изм”. Тази реакция е едновременно и съпротива, и съгласие. По време на тоталитарния режим в България за много от представителите на турското малцинство заминаването за Турция се възприема като единствено решение за прекратяване на дискриминацията. “Тюркийеджилик” е турска дума, която се използва от членовете на турското малцинство в ежедневието и е уникален модел за съпротива срещу обезправяването. При създалата се историческа ситуация бягството от България и търсенето на убежище в Турция се определя като *тюркийеджилик* и е най-ефективният отговор на малцинството на репресиите практикувани по време на “Възродителният процес”.

В хода на демократичния курс, който България поема след края на социалистическия режим през 1989 г., управляващите без да са загрижени да променят спонтанно “насилствените български имена” т.е. да върнат без процедури наложените български имена, през 1990 г. признават правото на жертвите да върнат родните си турски имена по съдебен път като първоначално без заплащане, но по-късно срещу заплащане. Но тъй като, почти половината от пострадалите вече не са в страната, повечето от тях не успяват да се възползват от тази процедура. През периода на постсоциализма, на ниво индивидуално поведение реакцията и съпротивата на жертвите срещу имецида могат да бъдат класифицирани в следните седем категории:

²⁷ L.A., V.D.

²⁸ L.A., V.D.

Özkan

1. Днес някои от жертвите продължават да живеят със силната травма от миналото и дори не искат да изговорят “насилствено даденото българско име”.

2. Част от жертвите възстановяват родните си турски презимена и фамилни имена от преди имецида, но без наставките “-ов, -ова”.

3. Други оставят наставките “-ов, -ова” при презимената и фамилните си турски имена, така както е преди имецида.

4. Някои от преселниците от лятото на 1989 г., които сега живеят в Турция, разказват за желанието си да си върнат турските имена, но са лишени от икономическа възможност да го сторят.

5. В отделни случаи част от жертвите днес доброволно и гордо използват “насилственото си българско име”, дадено през периода 1984 - 1985 г. в България.

6. Някои от турците днес продължават неохотно, но задължително да носят имената, дадени им по време на етническият геноцид 1984 - 1989 г. в България. По тяхно мнение, това им дава възможност за пътуване из Европа или дори в България, където с турските си имена ще бъдат посрещнати с повече дискриминация, отколкото с българските.

7. Някои турци първоначално възстановяват турското си име, но след време отново се връщат към “насилственото си българско име”, с цел справяне с ограниченията, налагани от българската държава. Някои казват, че не могат да намерят работа с турските си имена и вземат обратно българските си имена с цел да намерят по-бързо изгодна работа.²⁹

Давид Попеное³⁰ и Джеймс Занден³¹ анализират четири модела на реакция на малцинствените групи срещу дискриминация от страна на доминиращите групи: приемане, избягване, асимилиране и агресия. Членовете на турското малцинство в България показват първите три реакционни модела на поведение (приемане, избягване

²⁹ L.A., V.D.

³⁰ David Popenoe, *Sociology*, 2nd edition, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1974, p. 351.

³¹ James Wilfrid Vander Zanden, *American Minority Relations*, 4th edition, Alfred A. Knopf, New York, 1983, p. 311.

и асимилиране), но нито през социализма, нито след това те не реагират с четвъртата реакционна схема (агресия), с изключение на някои отделни примери.

Деструктивни последствия: Аномия на именната система

Към днешна дата имецидът като вид на българско социалистическо политическо насилие срещу турците, татарите, ромите, помаците и т.н. е прекратен. Въпреки това, той продължава да влияе върху различните аспекти на живота на жертвите, без значение в коя държава се намират и живеят днес. Пострадалите изживяват деструктивните последствия на имецидата. Тези последствия може да се дефинират като *име-аномия*, което означава аномия на именната система. Може да се каже, че когато именната система на една социална група достига високата степен - до аномията - нередността, тогава структурата и култура на самата група има нередност и аномия. Концепцията *име-аномия* може да се дефинира като деструктивен резултат на интеграцията на една социална група в пост-имецид период.

Може да се каже, че днес дисфункцията на *име-аномия*, има следните три основни измерения:

1. *Бариерни причини*: Много от жертвите, които са изгонени от страната през лятото 1989 г. и живеещи вече в Турция, Европа и т.н. искат да си възвърнат родните си турски имена в рамките на българското гражданство и паспорт, но по различни причини не са в състояние да го направят. Причините за тези бариери са различни в различните страни и при различните жертви. Сред най-важните могат да се посочат икономическите трудности, липсата на свободно време, здравословни проблеми, продължаващата етническа дискриминация и т.н. Въпреки това всички тези пречки произтичат от по-основно препятствие: българската администрация не предоставя никакво удобство за връщане на имената и не провежда политика на директно връщане на всички имена.

2. *Трудности, произтичащи от официални грешки*: Изгонените от България през лятото на 1989 г. получават паспорти с “насилствено наложено българско име”, но много често тези имена са изписани неправилно. Това създава трудности на пострадалите и днес. Например, на една от жертвите на имецидата през декември 1984 г. е наложено името “Вера”, но при напускането на страната през лятото 1989 г. в

българския ѝ паспорт е записано “Вора”, а името в акта ѝ за раждане е “Айла”. Ако тя няма шанс да възстанови турското си име в –българските си документи за самоличност, тогава тя остава с две имена - “Вера” и “Вора”, което е предпоставка за редица административни трудности.

3. *Разрушаване на интеграцията на групата:* Имената на лицата изпълняват една от най-важните функции за целостта и интеграцията на етнически, национални и други групи. Имецидът върху имената на една общност допринася за разрушаване на нейната цялост. Промяната на имената на починалите унищожава целостта и устойчивостта между поколенията. Като пример може да се посочи едно семейство, в което част от членовете са възстановили родните си турски имена, но други продължават да живеят с насилствените български имена.

Изводи

Анализирането на реакциите и съпротивата на жертвите срещу имецида показва разнообразие. Причините могат да се класифицират като икономически, социални, свързани с населени места, професионални, когнитивни, характерни и т.н. Въпреки различията в социалистическия период реакцията срещу смяната на имената е до голяма степен под формата на латентна, явна резистентност и *тюркийеджилек* т.е. имигриране в Турция. Днес, в постсоциалистическия период, противодействието на жертвите срещу имецид и име-аномия има три основни тенденции. Първата е насочена преди всичко към игнориране на насилието и забравя на имецида. При втората, в спомените на жертвите се наблюдава намаляването на ефекта на насилието. Третата е насочена към искания за правосъдие по отношение на случилото се в периода 1984 - 1989 г.

От друга страна, въпреки че в социокултурен и политически контекст има оригинална форма, имецидът не се изследва адекватно от социалните науки и не е концептуализиран по конкретен и различен начин от официалните определения. Днес конкретни концептуализации за ситуацията и проблемите на националните малцинства в Европейския съюз трябва да бъдат свързани с техните права. Така че, когато се дискутират проблемите на престъпленията, извършени от социалистическата власт, трябва да се използват подходящи концепции, тъй като

Özkan

неподходящите продължават умишлено или неволно да нараняват жертвите. Например, проблемна е употребата на термини като “Възродителен процес” и “Голяма екскурзия”, които са въведени през 80-те години на ХХ в. За съжаление тези термини продължават да бъдат използвани в България, страна вече член на европейския съюз и осъдила комунистическия режим.

В пост-социалистически период гражданският статут на турците в България е сложен, тъй като по Конституция общността не е дефинирана като национално малцинство (терминът малцинство липсва в Конституцията, но – парадоксално, България е ратифицирала Европейската конвенция за правата на малцинствата). В някои области екстремният български национализъм продължава и днес, проявен в различни видове, размери и форми, и все още има силно влияние³² върху правата на жертвите. За да се анализира и дефинира по конкретен начин случващото има нужда от събиране на повече емпирични данни и първични източници. Свободният достъп до архивни документи по този въпрос, както и нуждата от събиране на повече разкази от живи свидетели, са необходимо условие за задълбочаване на по-нататъшните изследвания по темата. Благодарения на Йелис Еролова, Мила Маева, Пламена Славова и Екатерина Анастасова за ценните коментари и критики по статията. Все пак изцяло и само аз съм отговорна за съдържанието на статията.

³²За някои примери вж. Vildane Özkan, “Special Issue on Bulgarian Nationalism: 2001-2012”, Umland, A. (ed.) Russian Nationalism Bulletin, 6/15(171), http://groups.yahoo.com/group/russian_nationalism/messages/1208?threaded=1&m=e&var=1&tidx=1, publikovano na 10.09.2012 g., posledno vlizane na 8 juni 2017 g.

Literatura

ANASTASOVA, E., (1993). "Az i Drugiyat. Mitologiya i Identichnost", Etnicheskata Kartina v Bülğariya, Izdatelstvo "KLUB'90", str. 156-163.

ANGELOV, B., (2008). *Strogo Poveritelno! Asimilatorskata Kampaniya Sreshtu Turskoto Natsionalno Maltsinstvo v Bülğariya 1984-1989. Dokumenti*, Fondatsiya Liberalna Integratsiya, Sofia.

ASSOCIATED PRESS, (1986). *Bulgaria Killing Ethnic Turks. Ethnic Turks Imprisoned During Bulgarian Assimilation Campaign*, Amnesty International's News.

ATASOY, E., (2011). *Bizden Olan Ötekiler: Asimilasyon Kiskacında Bulgaristan Türkleri*, MKM Yayıncılık, Bursa.

BOJKOV, V., (2004). "Bulgaria's Turks in the 1980s: a minority endangered", Journal of Genocide Research 6 (3), September, p. 343-369.

COUNCIL OF EUROPE PARLIAMENTARY ASSEMBLY, (2010). *Post-Monitoring Dialogue With Bulgaria. Doc. 12187*, publikovano na 29.03.2010, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bdadc1b0.html> , posledno vlizane na 08/06/2017.

DEMOKRATITE ZA SILNA BÜLGARIYA, (2012). *Deklaratsiya, osüzhdashta opita za nasilstvena asimilatsiya*, publikovano na 11.01.2012, <http://dsb.bg/bg/blogs/article/3065> , posledno vlizane na 08/06/2017.

DIMITROV, V., (2000). "In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria's Turkish Minority, 1984-1985", Journal of Ethnopolitics and Minorities Issues in Europe, 1/4, pp. 1-22, publikovano na 23.12.2000, <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/JEMIE01Dimitrov10-07-01.pdf> , posledno vlizane na 08/06/2017.

FOUCAULT, M., (2005). "Özne ve İktidar", Özne ve İktidar, Prevedeno na turski: Ergüden & Akinhay, 2.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 57-82.

GEORGIEVA, I., (1993). "Vüzroditelniyat Protses" i "Golyamata Ekskurziya" (Opit za Oralna Istoriya)", Etnicheskata Kartina v Bülğariya, Izdatelstvo "KLUB'90", str. 105-109.

GRUEV, M., KALONSKI, A., (2008). *Vüzroditelniyat Protses. Institut za izsledvane na blizkoto minalo*, Institut za izsledvane na blizkoto minalo, Ciela, Sofia.

HACISALİHOĞLU, N. - HACISALİHOĞLU, M. (Ed.), (2012). *89 Göçü – Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*, BALKAR&BALMED, İstanbul.

Özkan

HAYDEN, R. M., (1996). “*Schindler's Fate: Genocide, Ethnic Cleansing, and Population Transfers*”, *Slavic Review*, 55/4, pp. 727-748.

MADZHAROV, Dzh., (1993). “*Adaptatsiyata - Realnost i Obrazi*”, *Etnicheskata Kartina v Bülğariya*, Izdatelstvo “KLUB’90”, str. 117-137.

NARODNO SÜBRANIE NA REPUBLIKA BÜLGARIYA, (2006). *Izkazvane na zamestnik-predsedatelya na NS g-n Yunal Lyutfi pred Parlamentarnata asambleya na Süveta na Evropa*, publikovano na 25.01.2006, <http://www.parliament.bg/bg/news/ID/759> , posledno vližane na 08/06/2017.

NARODNO SÜBRANIE NA REPUBLIKA BÜLGARIYA, (2012). *Zapochna Osmata sesiya na 41-to Narodno sübranie*, publikovano na 11.01.2012, <http://www.parliament.bg/bg/news/ID/2348> , posledno vližane na 08/06/2017.

NARODNO SÜBRANIE NA REPUBLIKA BÜLGARIYA, (2016). *Zakonoproekt za izmenenie i dopülнение na Zakona za obyavyavane na komunisticheskiya rezhim v Bülğariya za prestüpen*, publikovano na 27.01.2016, <http://www.parliament.bg/bills/43/654-01-8.pdf> , posledno vližane na 08/06/2017.

ÖZKAN, V., (2010). *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nde Siyasi Otorite ile Ulusal Türk Azınlığı Arasındaki Güç İlişkileri Bağlamında Belene Toplama Kampı (1985-86)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman Prof.Dr. Aylin Görgün Baran, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

ÖZKAN, V., (2012). “*Special Issue on Bulgarian Nationalism: 2001-2012*”, Umland, A. (ed.) *Russian Nationalism Bulletin*, 6/15(171), publikovano na 10.09.2012, http://groups.yahoo.com/group/russian_nationalism/messages/1208?threaded=1&m=e&var=1&tidx=1 , posledno vližane na 08/06/2017.

POPENOE, D., (1974). *Sociology*, 2nd edition, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

UNITED NATIONS, (1994). *Letter Dated 24 May 1994 From the Secretary-General to the President of the Security Council*, publikovano na 24.05.1994, http://www.icty.org/x/file/About/OTP/un_commission_of_experts_report1994_en.pdf , posledno vližane na 08/06/2017.

ZAFER, Z., (2010). “*Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direniş*”, *Gazi Akademik Bakış*, C 3, S 6, s. 27-44.

ZANDEN V.J.W., (1983). *American Minority Relations*, 4th edition, Alfred A. Knopf, New York.